

Sin denique acidum fixum, ponticum, acerbum & austerrum, vel cum bile confermentatum corrigendum sit, præstant id acido, quieti & fixitati contraria, v. g. inuertentia volatilia, quæ sale volatili aromatico vel vrinoso pollent, vt antiscorbutica; Deinde & saturantia fixa, imprimis martialia. Tertiò aperientia splenetica & hepatica alia, cum primis aquea, humores adustos diluentia, salina, aliaque.

Profunt hæc in affectu hypochondriaco, scorbutico, obstructionibus, deliriis, maniâ, melancholiâ simplici & hypochondriacâ, cancro, elephantiasi, scabie siccâ, ferinâ & eius farinæ reliquis.

Communia biliosis *ὀπραμδν* patientibus & acidis melancholicis præsidia sunt opiata, & acrimoniam pro re natâ refrenantia alia.

Quod serum spectat, verum quidem est, educi purgantibus posse solâ quantitate peccans, id ipsum tamen potissimum, valet de infimo ventre & cæteris paribus; habet verò itidem exceptionem, in specie in affectibus pectoris. Si serum peccans tussim catarrhosque excitet, non facile purgans dare solemus, prius, quàm cocta & maturata probè fuerit materia. Par ratio est affectuum oculorum, ophthalmiæ, imminētis suffusionis & similia.

LIBRI II. SECTIO II. CAPVT I.

De

Lenientibus.

LENIENTIA dicuntur tum ratione actionis, lenis, blandæ & suauiis, tum quoque partis, nempe alui, quæ aluum leniter expediunt, quam in omni morbo apertam esse conuenit; vnde cum huic fini optimè prospiciant, & primas vias sine molestiâ, sine turbatione, liberent, insignissimum habent vsum.

Et

Et hinc audiunt quoque *laxativa*, barbaris *minoratiua*, *ἐκκοπρωτικά* p. d, stercoraria, quod scybala promoueant, vt *benedicta*, ob maximam vtilitatem *ἰμαζωγὰ*.

Indicans primarium est alui lenitio, secundarium humorum vitiosorum eductio; coindicans vires debiles, adeoque purgantium sunt succedanea, succedunt iisdem in minori cacochymia gradu; succedunt, vbi purgantia minus tutò dantur, maiorem læsionem post se datura, vt proportio inter agens & patiens, seu potius inter indicans & indicatum, adæquata fiat.

Locum ergò habent in quouis morbo, tum si natura in officio cesset suo, hoc pacto monenda, tum reuellendi, & reliqua adiuuandi fine, innoxia singula & indemnata, siue per os adsumantur, seu per clysteres *κλίτω* applicentur, seu per epomphalia in vsum cedant.

Efficiunt hoc ipsum alia propriè, alia impropiè & per accidens. Propriè lenientia iterum alia humores educendos, alia naturæ stimulum & sensum magis respiciunt, quorum illa diximus per accidens magis, hæc per se magis id præstare, hoc respectu nempe *ἰπιδιωμὴ*. Vnde diuidemus iterum in lubricantia, detergentia & stimulantia.

Lubricando leniunt (i.) *aqua*, & humectantia, quæ diluunt feces seu scybala exiccata, ob defectum humidi ad fluendum, seu motum saltim, inepta, vt potus largior. Nil magis enim impedit scybalorum retentionem, (si appetitus cæteroqui benè habeat & cibus assumatur, quàm potus parcior, & vita deses, sedentaria, quieta. Vnde maximè errant, qui nescio quâ religiosâ parsimoniâ seu abstinentiâ à potu corpus defraudant genio, & alui beneficium hinc non experiuntur. Perpetua enim intercedit proportio inter assumpta, digesta & egesta; vt, quod alibi diximus, qui benè ingerit, digerit & egerit, sanus demum habendus sit.

Hinc falluntur, qui in morbis, quando nihil ægri assumpsere per aliquot dies ciborum, & venter quasi vacuus est, tamen stimulant aluum, non attendentes nil habere naturam, quod excernat, vnde necessariò quiescit. Hinc etiam in fame nimia subsident & corrugantur intestina. Hinc vno verbo largius hisce bibendum est.

Tantò magis verò leniunt & laxant aquea, quando ves factivo caractere sunt imbuta, ut thermæ & acidulæ, serum lactis caprinum &c. vel heterogeneis particulis fœta, apta fermentationi, vt mustum, cereuisia recens, & omnia feculenta, aluum turbantia. Vtroque nomine cereuisia Numburgensis id præstat, est enim ex nitrosæ naturæ aquâ cocta & turbulenta, vix claritatem acquirens ad instar aliarum. Sic & superbibitus potus prunis, pyrisue coctis, facilius id præstat.

Lubricando leniunt (2.) *emollientia mucilaginosæ*, quæ aqueam & sulphuream concretam habent mollitiem in recessu; tum alimentosa interius assumpta, oleracea omnia, nitroso sale fœta, quod vel gustu spinachiæ ad pulstem decoctæ patet; tum medicamentosa, in clysteribus recipienda. Nequæ enim hæc interius æquè adhibentur, quatenus ventriculum flaccidiorem reddunt, quod eius tono aduersum est.

Mollificant hæc itidem feces, & motum peristalticum intestinorum adiuuant, præcipuè quando naturâ suâ ficciora sunt hæc ipsa. Quidam colicus, aliis non iuuantibus, taleolis maluæ radicis; quidam desperatâ velut alui adstrictione laborans in balneum ductus & sacco è farina lini abdomini toti imposito conualuit. Non minus verò & hæc magis id præstant, quando salino stimulo acuuntur.

Lubricando leniunt (3.) *oleosa, unctiosa, pinguis, lævigantia, laxantia stricturam*, tum interius itidem, tum exterius, v. g. butyrum paulò largius sumptum, modò non nidorosam qualitatem nimio vsu fœneremur, & maximè ante pastum. Quidam quæstor, ob fecum ficitatem sæpius colicis afflictus torminibus, ab eo tempore nunquam sensit eos repetere, cum prandii & cœnæ tempore primum ferculum statueret panem butyro illitum, suasu medici rationali. Sic & plebis experimento butyrum cum pinguedine anseris & muscerdâ imponitur umbilico pro laxanda aluo; sic etiam butyrum cum aloe remixtum & putamini nucis inclusum eodem fine facit officium. Sic oleum amygd. dulc. in calculo optimè lenit vias alui & vrinarias, aluo enim libera & colici & nephritici dolores conticescunt facile.

Sic

Sic & infantum recens natorum primum est alimentum medicamentosum, vnico laxandi fine propinandum, vt meconium, feces biliosæ & viscidæ, torminum & symptomatum spasmodicorum causa, educantur. Oleum lini in dysenteria & pleuritide oblenientem & sanantem vim insigne est. Singula nempe olea tum particulis sulphur-aqueo-mulcilaginosi mollificantibus gaudent; tum salinis in recessu, quod etiam nuces eudentibus iuglandes experiri facile est, vndè expeditissime iuuant.

Leniunt *deterfua & stimulantia*, quæ ob particulas salinas variè modificatas, acidulas, amaras, nitrosas, cum vel sine sulphureis lenius irritant & detergunt mucum. Omnia nempe salia stimulant, vnâque fluxiles humores reddunt, crassitie & viscedine excusâ. Stimulant *alkalia*, quæ, iuxta *Helmontium*, seminibus (per ignem) orbata solam (quasi & præcipuam) habent absterfuum, saponariam & resolutiuam proprietatem. Hinc in clysteribus stimuli loco adduntur; hinc cum purgantibus sociantur commodè; & speciatim tinctura tartari egregiè se gerit in obstructionibus alui, tam senili, quàm aliâ.

Stimulant *acidula terrea*, vt tartarea omnia, tartarus ipse crudus, quem crystallis præfert *Heer. in obs. p. 30.* Et *Angelus Sala* se à doloribus colicis, assumptis tartari crudi zj. liberatum nullis iuuantibus aliis deprædicat, causamque adseribit alleviationis remotioni causæ tartaræ & frigidæ in intestinis collectæ.

Leniunt aluum cremor & crystalli Fri , absterfuum fermentanteque naturâ, quâ bilem incidunt & fluxilem reddunt simul, eandemque contemperant: idque tum per se data ante cibum, repetitò vsu, tum cum purgantibus & lenientibus aliis mixta, ut cum aloe &c. Sic etiam in formâ humidâ talismodi leniens est clyffus antimonii sulphuratus, qui hinc in potum inditus febricitantium & urinam mouet, & sudorem promouet & refrigerat, & aluum apertam seruat, vnde cum indicationibus pluribus satisfaciât, aptissimum constituit remedium. Neque obstat, acida figere potius & coagulare humores; distinguenda enim sunt & ipsa pariter & subiecta, prout ob particularum diuer-

diuersitatem fermentationem promouere, & irritare hinc diuersimodè seu stimulare fibras nerveas possunt. Sic oxymel est leniens egregium, extergenda pituita & intestinis inferuens, fixante naturâ acidâ alteratâ.

Talia acida sunt imprimis *nitrosa*, quæ omnia detergendo laxant, vnde in laxitate ventriculi & diarrhæis aliisque humorum serosorum fluxibus minus danda; vade ab his sæpè sollicitatam aluum nouimus, eam ad instar purgantis. Propinabamus fœminæ ʒj. arcani duplicari, ad moderandas ebullitiones hypochondriacas, pro tribus dosibus, singulo mane per tres dies continuos sumendis. Inde verò quotidie 4. 5. 6. purgata cum leuamine referebat hinc se à purgante dato hoc pulvere, vt putabat, egregiè adiutam, ☉ diatum aptissimus est clysterum stimulus.

Leniunt *salsa media* seu salsa, (quæ diuerso respectu possunt ad acida & media referri,) vt sal commune, hinc ciborum condimentum, quod simul excretionem scybalorum promouet. Lenit abstergendo & stimulando ☿ ☉ tus, quibusdam hinc salis balsamici titulo veniens, si ad ʒij. propinetur, quæ tamen dosi pro hoc fine impetrando nimia est, & teneriores faciliè lædit. Propinata hæc dosi à medico Serenissimo cuidam Principi, robustæ & militari vitâ induratæ naturæ, leniuit aluum 5. 6. sedibus. Eadem verò Serenissimæ coniugi data, tenerioris texturæ & serosiori, debilitatem induxit, vt lipothymia ipsâ surreperet. Sic & tartarus resolutus, (cum sale tartari) leniendi hisce viribus est conspicuus.

Præcipuè verò & stimulando leniunt *purgantia*, tum ipsa leniora, aloe, lenientium apex, manna, tamarindi, tum reliqua & alia, minori dosi data; adeoque purgantia accisâ dosi data, vel fortiora cum lenitiuis refractâ dosi mixta euadunt lenientia. Faciunt huc anima rhabarbari, pipulæ aloeticæ, Francfurtenfes, Glassianæ, & his affines ex aloe rosatâ, vel violatâ factæ, sine vel cum scammonio acuatæ, præcipuè si recludatur intimè & resolubilis per fermentationem reddatur aloe, accessione martis, ac cr. ☿ri, aliorumque sic simul cicurandorum, ubi viscedinem

nem resinofam irrefolubilem omnem deponit, egregio cum frategemate.

Tacemus alia lenientia huius commatis, quæ vel ex materiâ clyfterum, vel purgantium claffe huc referri poffunt. In mentem venit, quod vulgus hîc loci in vfu frequenti habet leniens, alio refereandæ dicatum quafi probatiffimum, plumas nempe anferum teneriores. *Plum. Federn* tenuiter concifas; quæ quicquid præftant, videntur facere ob heterogeneitatem auerfam naturæ, vnde archæus ad excernendum confurgit.

Improprie verò & ex accidente lenientia huc faciunt adstringentia *καταχρηστικῶς* quafi talia, & effectū æquiuoco. Notandum enim, quod adstringentia in iis, qui laxiorem habent ventriculum & debiliorem, alvum non tantum leniant, fed & quandoque purgent, inprimis ex alimentofis cydonia, fi fuman- tur post pafum, vt ante cibum fumpta adstringunt, cuius rei ratio eft ex fibrarum naturâ petenda. Adstrictæ enim ante cibum ægrè dimittunt *κατὰ*, adstrictæ post cibum propulfionem accelerant. Par ratio eft opiatorum, de quo egimus in Opiologiâ, & puluerum ftypticorum. Vir hypochondriacus cum ad vomitum curandum affumeret puluerem ftypticum, toties diarrhæam reportabat, idque non femel, ob flacciditatem villorum ventriculi, vt de refoluentibus, de quibus inferius plura occurrerent, nil addamus.

Profunt hæc, vt diximus, *πῶς* in quouis morbo, vbi alvum aper- ram bonum eft effe, tum illo fenfu, quod ftatui naturali id fit conueniens; tum altero, vbi natura id indicat, nec alibi impedita eft, vt in variolis & morbilis, vbi nec lenientia fine noxâ dantur, alibi occupatâ naturâ. Sin naturæ beneficio alvus naturaliter foluatur, nec citetur vltra naturales terminos, id ipfum quoque bonum eft.

Dantur 2. cum cibus, fi quidem obferuatum eft, lenientia optimè hoc tempore dari, immediatè ante cibum, vel cum cibo ipfo, & potius cum cœnâ, quàm cum prandio. Legi meretur de hoc ipfo insignis locus apud *L. Septaliū* l. 3. animaduertit, vbi inter alia fcribit: Et vt milies ego expertus fum, & noftra-

tes medici meo exemplo cognouerunt, hoc modo aut uncia semis aut etiam drachmis duabus saepenumero maior excrementorum copia educitur, quam cum uncia, & etiam uncia vna semis per horam, vt moris est, ante prandium exhibetur. Hunc in finem vsitatissimè propinantur pilulae aloeticæ Francofurtenses aliaque huius generis. Conueniens est hoc tempus naturæ, quatenus à somno capto matutino tempore per aluum secludere scybala gestit.

3. *Lenientia purgantium commoda sunt adiuuantia, in specie tartarea, quæ non solum in decoctis purgantibus optimo cum successu iunguntur; verùm & in pulueribus purgantibus.*

Neque tamen 4. solis inhaerendum lenientibus, seu in principio morborum, seu in progressu; quin purgantia in eorundem locum sint surroganda, sicubi à maiori copiâ humorum indicentur, vnde illud apud Hoffmannum, l. de med. offic. Non curamus vllos magnos morbos, quia nunquam nos expeditus à lenientibus.

5. *Non sunt confundenda lenientia lubricantia & stimulantia. Lubricandum magis in siccitate intestinorum; stimulantium magis in eorundem repletionem. Illa magis feces, hæc sensum magis respiciunt. Lubricantia in clysteribus, stimulantia in suppositoriis magis profunt.*

LIBRI II. SECTIO II. CAPVT III.

De

Purgantibus.

PURGANTIA medicamenta, vt pleraque alia, nomen suum ab actione indepta sunt. Cum enim corpus mundificent à saburrâ vitiosâ, purgantia à Latinis, a Græcis καθαρτικά, ἁπὸ τοῦ καθαρῆν, à purificando dicta sunt. Hippocrates frequenter φάρμακον καθ' ἑξοχὴν vocat purgans, absolute, citra adiectionem; quasi præcipuum medicamentum; contra sordes massam sanguineam inquinantes ordinatum.

Vt vt

Vt vt verò latissimè tribui possit non solum euacuantibus per aluum, sed & omnibus iis, quæ quocunque modo & ratione excrementa educunt, ita vt & particulariter euacuantia, er- rhina, apophlegmatismata, bechica, diuretica, menses mouen- tia & alia huius generis purgantia dici queant; Vñs tamen ob- tinuit, vt specialiter & pro eo solum *rad. i. c. v.* medicamento accipiatur, quod latè per vomitum & aluum, & strictè per aluum solum purgat.

Definitur purgatio à *Galen. 2. aph. 1. & 2. aph. comm. 17.* quod sit humorum suâ qualitate molestantium euacuatio. Vt verò eò de magis pateat ratio purgandi à medicamentis in cor- pore, operæ pretium est considerare 1. ipsa medicamenta, quæ id præstant, 2. Phænomena potiora ab assumptione euenientia; adde 3. partium, quas euacuant, rationem & dispositionem.

Quoad illa notabile est, 1. magnam esse purgantium lati- tudinem, maximam differentiam. Sic (1.) ab effectu, leniori vel molestiori, alia sunt *benigna*, benedicta aliàs vocata, quæ tuta sunt, blandè & leniter purgant, nihilque maligni in se continent, vt cassia, manna, tamarindi, de quibus *Galenus* scribit *l. 3. simpl. c. 24.* si operatione suâ frustrentur, ea concoqui & in alimentum con- verti. Ex propriè dictis purgantibus talia sunt senna & rhabar- barum, laudatissima medicamenta. Alia *media* sunt, vt gialapa & scammonium. Alia *fortiora*, maligna, seu potius *spesia*, quæ violenter purgant, v. g. colocynthis, helleborus, laurosla. Un- de eodem *Galeno* autore *l. 6.* in substantiam veneno finitimam mutantur, si nihil purgent; id quod tamen & rationi & expe- rientia est contrarium. Si enim non præstant minus, stimulum, irritationem, quomodo præstabunt maius?

(2.) Alia à modò actionis, seu gradu, primas duntaxat vias expurgant, *lenientia*, hætenus exposita, alia ultra primam corporis regionem penetrant, & penitiores remotioresque par- tes euacuant, quæ propriè *purgantia* & *solutiua* nuncupantur.

(3.) Ab humore, quem educunt, audiunt & diuisa com- muniter sunt in *phlegmagoga*, *cholagoga*, *melanagoga*, *hydragoga*, imò iuxta quosdam etiam *hamagoga*.

(4.) A viâ, per quam purgant, alia *arâ* purgant, *emericâ* dicta; alia *nâro*, *purgantia*, deiectoria.

(5.) A partibus, quibus appropriata statuuntur, alia v. g. *ventriculorum*, vt aloe, alia *locur*, vt rhabarbarum, alia *renes*, vt castia & terebinthina, alia *neruos & articulos*, vt hermodactyli, alia *thoracem*, vt agaricum, purgant, quod quomodo locum habere possit, suo loco, vbi de specificis diximus, discussimus.

(6.) A sapore, alia sunt *amara*, vt aloe, colocynthis, alia *acria*, vt euphorbium & mezereum, alia *dulcia*, vt polypodium, manna, alia *insipida* ferè, vt mechoacanna, antimoniata.

(7.) Ab accidentibus aliis, vt ab *odore*, *col-re*, *corpulentia*, *textura*, quibus mirum quantum variant; singula verò resinosis & salinis, paucioribus vel maioribus particulis constareprehenduntur, variis terreis, aqueis, remixtis.

(8.) A rebus vnde petuntur: alia ex *animalium* genere, vt serum caprinum, hepar picæ, quod in aulis quibusdam tanquam iocosum purgans habetur; alia ex *vegetabilibus*, alia ex fossilibus seu *minerali* regno, vt *speciatim*, radices, flores, fructus non recenseamus.

(9.) A modo applicationis, alia sunt *interna*, quæ ore assumuntur: alia *externa*, quæ ventri applicantur; vis enim horum subtilis transmittitur, vt purgetur corpus à transumptis particulis, stimulum intus vibrantibus,

Præter hæc verò 2. notabile est phænomenon, purgantia omnia esse sternutatoria, id quod experimur non solum, si hoc sine applicantur, vti helleborus albus inde nomen obtinuit, & vnicè ferè hodiè hoc vsu celebratur; sed & in puluerificatione gialapæ, & aliorum. Hæc verò stimulant membranam tenebram narium, eliquant glandulas, fundunt humores, & omnium optimè, factâ comparatione effectus, purgantium agendi modum explicant.

3. Purgantia pleraque acrimoniam pungentem & fundentem serui sensui manifestare, si vel masticationi subiiciantur, vel aliis modis examinentur; omnis verò acrimonia est à sale.

4. In

4. In iisdem refinofam feu sulphuream vim vifi & deprehendi, quâ ablatâ vis purgandi abit omnis. Refinofa v. g. eft gialapa, vnde & ardet, refinofum scammonium, euphorbium, gummi guttæ, & alia, vnde cum fpiritu vini extrahuntur commodè. Inprimis verò duo hæc elementa deprehendi in antimonio, quod hinc pro diuerfâ immutatione purgat, sudorem ciet, præcipitat, imò antimonium crudum loco pulueris epileptici quidam fecretò propinant. Et legi de hoc potest locus inflignis apud *Gordonium in philonio c. de epil. pag. 99.* vbi ex opopanace, caftoreo, fanguine draconis & antimonio crudo puluis defcribitur, idque ex Varignana fecretis & libro fecretorum Tübingenfi commentator illuftrat.

5. Acida obtundere purgantia, quatenus acrimonia falina & sulphurea hoc pacto infringitur.

6. Quoad corpus, obferuamus affumpto purgante medicamento pullum, fi quidem operaturum fit, immutari, lassari aliquo modo corpus, fomnolentum reddi & incalefcere paulò, naufeam aliquam oboriri, (quod tamen non perpetuum eft,) *βορβορυμὸς* excitari, *πραγματικὸς* paulò, imò & mediis tormina fieri, hinc feces alui excerni aquofas primò, liquidas falim, hinc mufcofas, idque aliquot vicibus; poft verò, quàm operationem fuam finiêrunt, aluum per aliquot dies obferari; quæ fingula fufionem humorum & agendi rationem explicant ac innuunt.

7. Non minus verò, præter hanc purgationem arte inductam, motu proprio naturæ diarrhæas fieri læpius, præfertim verno vel autumnali tempore, feu falutariter & cum *εὐφορίᾳ* quod criticè fieri dicitur, feu cum virium debilitate, quod fymptomaticè contingit, idque inprimis, fi à causâ occasionali, in aëre, motu, cibo & potu quidam ftimulus accesserit.

8. Bilem effe clyfterem naturalem, feu ftimulare tum in ftatu naturali, vt aluus expediatur, tum præternaturali, fi acrior reddita inteftina lacellat. Gaudet enim acrimoniâ falinâ, abfterfiuâ & sulphureâ & in cholera, dysenteriâ & fimilibus fluxibus manifefò peccare deprehenditur, imò & reuici frequenter

αὐτὸ & κέρτω, non tamen id fieri nisi simul fluxilis sit, unde natura & ob hanc causam videtur succum pancreaticum sociasse bili, ut dilueretur & fluxilis aliquo modo reddita promptius fermentaret & stimulareret ad exitum scybala.

9. Venter & intestina plurimis præcipuè pollere, fibris nerveis, glandulis miliaribus infinitis; Confluxu item perpetuo humoris pancreatici biliosi & recrementorum ordinariorum. Fibrae nervæ sensus teneritudinem, glandulae & ductus patentes dicti humorem largiuntur & fœnerant, qui euacuatur.

Cum itaque in alui fluxu seu à naturâ, seu ab arte factò, obseruetur humorum quædam liquefactio, motus fermentatiuus & firmitas ad expellendum; cumque totius quasi corporis cloaca sint intestina, facillè patere potest & vniuersale esse præcipuum medicamentum eadem, & quomodo purgatio fiat, tum in genere, tum imprimis à selectioribus purgantibus medicamentis. Id verò ut distinctius eluceat, tres notamus potissimum esse hypothesen autorum, quibus ad explicandam actionem purgantium vtuntur, *innixas sympathiæ, antipathiæ, & fermentationi.*

Prima hypothesi est: purgantia agere ob magnetismum, similitudinem totius substantiæ, seu, quod idem est, ob occultam aliquam specificamque virtutem, à formâ substantiali, tanquam principio nobiliori, proficiscentem, non aliter ac plantæ conuenientem succum ex terra sugant; ut singulæ corporis partes familiare alimentum ex massâ sanguineâ prolestant; ut magnes ad se ferrum moueat, ut succinum paleas adducat. Eodem modo purgantia humores naturæ suæ congruos trahere. Adeoque agere eadem *ἐκζησι, attractione*, quam eximiè iuuat calor tractionis comes, non minus ac alias quoque dolor hunc censum subit, quod *Gal. l. 5. simpl. c. 17.* addit.

Per similitudinem substantiæ intelligunt non identitatem, simile enim non est idem, seu simile & idem differunt; ut non ferrum à ferro, sed à magnete trahitur; non similitudinem in accidentibus, ut in colore, crassitie, densitate, tenuitate aut raritate,

ritate, quandoquidem in aliis, vbi eadem accidentia reperiuntur, non æquè vis purgandi visitur inesse, neque talis convenientia in purgantibus compareat; sed similitudinem idealem, specificam, seu, si mauis, incognitam; vnde alii in genere trahendo agere volunt similia, alii specialius expriment illam substantiæ similitudinem, quod debeat quibusdam spiritibus.

Hinc ex hâc hypothefi assumptum pharmacum à calore corporis nostri in actum deducitur, eiusque vapores & spiritus in totum corpus disperguntur, qui, cum purgatrice facultate sint præditi, humores sibi familiares deinde ad se alliciunt, atque à massâ sanguineâ reliquisque humoribus vtilibus separant; quod vbi fit, natura tertio loco insurgit, & quia tum à pharmaco, tum à noxiis humoribus stimulat, expultricis facultatis ope vtrumque stimulum tandem exturbat.

Contra hanc sympathiam seu magnetismum diximus, eum non probari posse, nec dari reuerà: Quæcunque enim inter se nec substantiâ nec qualitibus conueniunt, illa inter se sympathiâ vel magnetismo non gaudent. Non in substantiâ, humores enim euacuandi summatim vel biliosi sunt vel serosi, & cum his affines alii, quomodo verò similitudo substantiæ concipi potest v. g., vt alia taceamus, in vitro antimonii, in scammonio, in aliis? Et posito hoc, non tamen concessio, verissimum est, contradictoria esse nec simul stare posse: attrahere & propellere. Neque distinctio valet nonnullorum, attrahere per se, propellere per accidens, quatenus naturam unâ irritant. Non in accidentibus, nisi merè per accidens; neque enim rhabarbarum vel aloë bilem expurgat, quod amara sint, vel flaua, cum absinthium, cum crocus & alia id non præstent, quod ipsi afferentes concedunt.

Tolerari aliquo modo & mollius explicari potest hæc hypothefis, si purgantia concipiamus esse velut fel artificiale, quod iunctum bili naturali ad excretionem citet archeum intestinorum.

Altera hypothefis est, purgantia agere ob antipathiam, & propulsionem, ab abhorrescentiâ & contrarietate inductam.

Con-

Contrarietatem hanc duplicem statuunt & explicant, alii respectu naturæ seu archei, quorsum illi spectant, qui venena esse purgantia criminantur, ut natura assumpto purgante velut contra hosticam turbam insurgat, & nolens volens exturbet tali impetu non tam humores, quam medicamentum, quocum pessundati humores exitum inueniant.

Pares his sunt, qui cum Asclepiade apud *Galenum l. de purg. med. fac. c. 1.* statuunt humores per purgantia eductos non fuisse in corpore tales, quales post euacuationem conspiciuntur, verum alterius generis, à cathartico autem mutatos & in naturam sibi similem conuersos, i. e. corruptos, bilem v. g. à chologogo excretam non fuisse bilem, sed humorem in bilem mutatum. Hinc tria iuxta Asclepiadem in purgatione humorum accidentia concurrunt: generatio humoris, stimulatio naturæ, & generati humoris assumptique expulsio. Præter ea verò, quæ *Galenus l. c.* & alibi rectè huic sententiæ opponit, nullitas eiusdem monstrari potest, si tum medicamentum, tum humores educendos consideremus. Medicamenta purgantia diuersa sunt, inter se differentia, vnum tamen præbentia effectum. Hic ergò non vnus idemque à diuersis & distinctis inter se omninò expectari potest. Neque humores eidem ita auscultarent promiscuè.

Alii verò eandem antipathiam agnoscunt in purgantibus versus humorem excernendum, Ita *Laur. Juberius* loco citato catharticum è corporibus nostris minimè attrahere vult, sed potius fugare & expellere, atque antipathiâ veriùs, quam sympathiâ opus suum perficere, eiusdemque cum alexipharmacis conditionis esse. Ut enim hæc venenis inimica sunt, eaque non ad hæc, sed ad istos è corporibus eliminant; ita, inquit, purgantia vitiosis humoribus aduersari & naturali quâdam antipathiâ eosdem expellere. Sed alia omninò ratio est alexipharmacorum & purgantium, ac consequentia nulla est; si bezoardica resistunt veneno, ergò & purgantia agunt eodem pacto ob antipathiam. Differunt quàm maximè inter se purgantia & alexipharmaca; quomodo ergò sub eodem genere & conditione locari queunt?

Refe-

Referenda hinc & ipsa hæc antipathia est ad ignorantiaæ asylum, ad occultam qualitatem. Non pellunt purgantia ob antipathiam, vnde rectè asseritur purgantia non esse venena, vel quasi venena, ab effectu hoc ipso suo, multò minus è medicinâ exturbanda. Effectus enim hic salutaris est; cuiuscunque verò effectus est talis, illud pro medicamento, non veneno æstimandum est, à fine enim actio æstimanda. Quo loco obiter repetimus, distinctionem simplicium inter alimenta, medicamenta, & venena non tam strictam esse, sed generalem & latiore, quæ mediam agnoscit subdiuisionem & classẽ in omnibus. Hinc vt dantur alimenta medicamentosa & venenosa, ita & inter medicamenta & venena datur medium, quod de purgantibus fortioribus dici potest.

Tertia hypothesi est, purgantia agere vi fermentativa, adeoque eorum actionem fermentatione absolui. Solent hinc, qui de fermentatione scripsere, in solenne exemplum laudare fermentationem, vnde purgantia vocant, quæ quocunque modo adhibita à calore corporis nostri in actum deducuntur, resoluuntur, occultâ vi humores sibi cognatos turbant, agitant, fermentant; quâ turbatione natura irritata inutiles humores segregat & expellit.

Vt clarius pateat, & quomodo fermentatio concurrat, & vim causæ habeat in exerendâ purgatione, liceat ex metaphysicis inter alia distinctionem huc mutuari inter causam, vt communiter dicitur, quæ, & quâ. Fermentatio non est causa quæ, cui agendi prouincia principalis & sola adscribi queat, illa enim est irritatio, de quâ mox; sed est causâ quâ, requisitum secundarium seu necessaria conditio ex parte causæ, ut tamen genuina causâ, saluâ veritate, censeri non possit.

Vt ergo adsit in omni purgatione fermentatio; illa tamen non ita concurret, vel influit, vt cognitâ hæc & admisâ satari intellectus & omnia phænomena, omnis agendi modus clarere possint. Seu, vt aliàs dicitur, fermentatio est causa sine quâ non, vnde hæc non eueniente frustra est irritatio, frustranea medicamento assumptio, quia potentia illa non traducitur in actum.

G g

Adeo-

Adeoque purgantia non sola fermentatione absoluuntur vel explicari possunt, seu per sola adsumatur, seu sub occulta vi comprehensa.

Reliquum est, vt dicamus, quomodo agant, quæ quarta est hypothesis, irritatione. Conveniunt singuli ferè in hoc, fieri in purgatione irritationem, illud tamen paulo latius est. Alii inde in irritatione generali acquiescunt, vt *Thom. Erastus l. de purg. med. facult.* docet, cathartica non peculiarem aliquem humorem prolicere, sed naturam saltem stimulare & laceffere, quæ irritata sponte vitiosos humores exturbet. Idem fere sentit *Jacobus Scheckius*, qui similiter non *ἐκζητῶν*, sed *ὄσων* purgationis causam statuit; medicamentum enim & noxios humores expultricem facultatem acrimonia sua stimulare ait, quæ stimolata vtrumque postea expellat. Hæc ipsa verò generalis irritatio non satiat animum sciendi avidum, id enim & vulgus novit. Hinc etiam qui electivam agendi vim in purgantibus cognoscunt, irritationem in genere reiiciunt, quod illa sola non possit noxios humores ab inutilibus secernere & extrudere; quod posito irritante promiscue quilibet humor expurgari queat; quod idem expectandum foret ab omnibus calidis & acris, utpote quæ non minus naturam stimulare apta nata sint.

Agunt itaque purgantia irritatione, seu nulla purgatio fit sine stimulo; omnis enim irritatio supponit acrimoniam, quæ a priori sensu, a posteriori effectu satis conspicua est. Hinc dependet illa actio principaliter ab *ἐκδιεστικῆ* stimulatione archæ intestinorum, quando tunica eorundem membranacea & glandosa acriorem characterem sentit, & magis quam ordinarie contrahitur ac sollicitatur.

Acrimonia hæc ipsa in aliis magis explicata & pansa est, vnde, quod diximus, purgantia illa simul sunt sternutatoria, & corrosiva, alia venenosa, *ἴκτερος*, *ἰσχυρῶς*, cum immanibus torminibus potentissime sæpe purgant; in aliis magis latens est, vt in antimoniatu, non prius se exerens, quam in ventriculo, cuius hinc delicatior longe æstimandus est sensus. Vnde & acida illud sal figunt, & stimulum illum obtundunt.

Acri-

Acrimonia illa principaliter debetur principio salino acti-
uori, humores ad *ὀξύμωρο*, naturam ad excretionem citans.
quicquid acre est, sali adscribitur non immerito.

Ista porro acrimonia salina modificata est principio sul-
phureo, quod perinde est, an resinam, an saram vel aliter voce-
mus, cum matrice acida confociato, unde & facilius fermentatio
& stimulatio consurgit. Acor ille manifeste visitur in destillati-
one gialapæ, hellebori aliorumque, cum copioso oleo, seu sul-
phure, quo de in *dissert. de gialapa* egimus. Neque tamen pur-
gandi actio acido tribuenda est, quin potius notum est ex ana-
lysi & consideratione simplicium, illa ipsa simplicia, quæ acidum
cum sulphure condunt, vel ipsius sulphuris communis exemplo,
alcalinos magis æmulari effectus. Suffecerit nobis cognoscere
in purgantibus principia hæc diversa, vt sic prudentissime a cre-
atore mixta, quæ liquationi & fusioni humorum indeque con-
sequente irritatione effectum purgantem edant, aptissima ad
fermentationem seu *ὀξύμωρο* citandum.

Patet id vterius, si cogitemus, non solam acrimoniam sa-
linam, adeoque nec irritationem sufficere, qualis in torminibus
v. g. in colica sine alui fluxu, satis insignis est; sed biliosam
quasi, seu sulphuream, cuius idea in dysenteria & diarrhœis aliis
visitur. Neque enim dysenteria est nisi hypercatharsis spon-
tanea, seu a principio intrinseco facta, vt alias a purgantibus
fortioribus, colocynthiacis cumprimis, dysenteria non raro eve-
nit & producitur.

Purgantium igitur vis omnis ab acrimonia salino-sulphu-
rea videtur vnice arcessenda, seu agunt irritatione ob acrimo-
niam salino-sulphuream, unde sale & sulphure ablato, vel non
vel debilissime purgant,

Acrimonia denique illa salino-sulphurea magis vel mi-
nus volatilis est. Fixior & minus volatilis si fuerit, *νάτω* pur-
gatur magis natura inde admonita, vt a senna, rhabarbaro, co-
locynthide. Sin volatilis magis, *ἀνω*, quod de vomitoriis va-
let & dicitur infra latius; in quibus vero medius status, mix-
tura est, *ἀνω* & *νάτω*, vt in gummi guttæ & aliis, Ordinarie

puta, & medicamento sibi relicto, extraordinariè enim, prout ipsa hæc dicta fixitas vel volatilitas in humoribus prædominatur, etiam vomitoria fiunt *κατωτερικά*, & purgantia *άνωτερικά*, per accidens & extraordinariè.

Positâ verò acrimonia, eaque irritativa & fermentativa, liquantur & funduntur humores, natura vero stimulat, vt collecti & adducti excernantur. Liquantur, spiculis salinis se infigentibus & serum concretum fundentibus, non aliter, ac suo modo ptarmica & errhina papillas narium eliquant, vnde humor aquosus exit copiosè. Vnde si hoc sensu attractionis vox sumatur, habet omninò locum. Fit in purgatione & *ελξίς* & *ώσις*, *tractio* & *pulsio*, modò rite res intelligatur. Liquantur, è glandulis intestinalibus, prolecto humore seroso. Hinc non tantum ab irritatione continuata sequitur quandoque ipse sanguis, sed & spasmus extremorum. Verum id est, elogio *Hippocratis*, non saltem de helleboro, nominatim albo, sed & aliis quibusuis purgantibus. Quid benignius gialapa? Ab illa tamen talismodi spasmus obseruauimus, consignato exemplo *Ann. X. Ephem. Germ. obs. 75. p. 204.*

Ordine hinc se consequuntur *δερματός*, *turgescencia* seu fermentatio; *ιπερισμός* irritatio, & *έκκρισις* excretio humorum irritantium & fermentantium, singula acrimoniæ salino-sulphureæ aptissimè quadrantia. Irritatio vero & antecedens est & consequens, adeoque omne absoluit punctum, quandoquidem purgantia obuios humores exstimulant, scybala, bilem, fucum pancreaticum & glandosum intestinale, indeque consecutione quadam totum corpus euacuant, sortita differentiam & à præsentia illorum & copia, ac à diuersa modificatione & texturæ.

Quæ cum ita sint, irritatio hæc non est determinata ad vnum solum, hunc, illum humorem; sed determinata secundum quid, ad partem quam euacuant, intestina, limitata quoad humores ibi contentos & excernenda. Hinc est, quod *Cous* scribit *lib. 4. aph. 2.* purgantium medicamentorum vsu talia è corpore educenda, qualia sponte etiam prodeuntia iuuant, contrario

trario vero modo exeuntia, sistenda. Sponte enim prodeuntium titulo intelligenda non alia, quàm quæ diximus. Hinc abundantes hi & præsentés tolluntur accuratè à purgantibus, quæ indicant. Sanis verò corporibus, vbi dictæ hæ ordinariæ quisquilæ non excedunt, non peccant, nocent purgantia, argumento 4. aph. 18. Helleborus periculosus sanas carnes habentibus, conuulsionem enim inducit.

Hæc cum obiectum sint purgantium, omnia æquè purgant omnes humores obuios promiscuè, sed diuerso effectû. Non vno eodemque modulo peccant humores, non vno eodemque modulo agunt purgantia, modificata diuerso modo vtraque. Perpetua enim inter agens & patiens est proportio. Cumque euacuanda potissimum sint biles, serum & scybala, non tamen vnusmodi, meritò ex hoc fundamento distinctio omnis petenda.

Argumentum vniversale esse potest hoc: Si differunt inter se humores euacuandi, differunt & medicamenta euacuantia, meritò sequitur, non omnia agere vno eodemque modo, sed alia magis hunc, alia illum magis respiciunt, non omnes omnia tam benè, generali nihilominus fermentationis & fusionis, præcipuè verò irritationis regula promiscuè euacuatís quibusuis.

Cumque in his ipsis recensitis minera & nidus morborum variorum resideat vnice, meritò purgantia indicantur tollere causam morbificam, idque potissimum in principio, prius, quàm fermentum morbosum collutulare reliquum sanguinem magis sustineat, prius, quàm vires deiiciantur.

Coronidis loco dicendum aliquid adhuc venit de distinctione essentiali & electiua illa purgantium vi. Differunt ergò etiã purgantia specialiter 1. operandi gradu, alia sunt mitia, alia mediocria, alia fortiora. Sunt qui extraordinariè difficillimè, sunt contra ea qui facillimè mouentur; difficillimè, in quibus irritatio seu stimulus salinus vim fermentatiuam comitem non consequitur, qui dicuntur sicciore; quibus item mucus intestinorum viscosior est & spissior; facillimè verò, quibus &

fluxiles acresque humores & membrana intestinorum ac ventriculi nudior est, & tantum non papyracea. Medium tenere beati, hinc doses ipsorum purgantium hinc inde communiter annotatae ad vniuscuiusque subiecti conditionem sunt limitanda.

2. Differunt secundum texturam specialem partium salinarum & sulphurearum, vt & pro maiori vel minori resolventi potentia. Hinc alia sunt, respectu humorum, magis feriduca, cholagoga & melanagoga, a diversis humoribus peccantibus & diuersa materia. Cum vero similia eadem sit ratio, brevius & concinnius noscemus rem omnem, si dicamus cholagoga & melanagoga minus differre, in melancholia enim omni bilem peccare, vel nomen innuit. Non differunt hi humores, bilis flava & atra, radice, seu substantia, sed differunt qualitatibus. Vnde cum melancholia sit duplex, vna, quae sero debet acido, altera quae bili; de his potissimum dicimus, quod quae bilem euacuent, illa quoque melancholiam, vt priori illi speciei convenit cum hydragogis. Hinc commodum vtrorumque est connubium.

Conveniunt etiam quae pituitam liquant, & hydragoga. Eadem enim horum est ratio, vnde affinitas purgantium & hinc elucet.

Innixa vero singula haec praesidia esse debent suis indicationibus, etiam in quantitate & qualitate, vt selectus instituat inter purgantia, selectus pro praxi Clinica necessarius, ut dosi non excedamus, alias quippe non tam id quod quantitate & qualitate excedit, adeoque morbiferum est, evacuabitur, sed & humores boni, cum manifesto corporis detrimento, licet vulgus aliter cogitet, numero sedes aestimans potius, quam *euacuat*. Hinc ex methodo medendi supponimus & hic, in omni instituenda purgatione respiciendum esse & morbum, qui laedit ac purgationem indicat, & subiectum quod laesum est, & medicamentum quod prodesse debet.